

Dones científiques

Dones pioneres de l'Associació Catalana de Ciències de l'Alimentació

Women scientists

Pioneering women of the Catalan Food Sciences Association

MONTSERRAT RIVERO I URGELL

Doctora en farmàcia. Especialista en nutrició humana i dietètica. Presidenta de l'Associació Catalana de Ciències de l'Alimentació. Membre numerària de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya.

RESUM: Aquest article pretén ser un homenatge més al reconeixement de les dones científiques. Hi trobareu dones reconegudes internacionalment, també algunes científiques de casa nostra i, després, dones membres de l'Associació Catalana de Ciències de l'Alimentació (ACCA) que estan actualment desenvolupant la seva activitat al voltant de l'alimentació de manera pionera i innovadora en diversos àmbits socials i professionals. Són elles qui estan escrivint actualment la història en femení en molts camps relacionats amb els aliments, com la nutrició, la salut pública i la recerca científica entre d'altres.

PARAULES CLAU: dones, alimentació, científiques catalanes, ACCA.

ABSTRACT: *This paper seeks to pay a well-deserved tribute to women scientists. We begin by mentioning some internationally known figures as well as others of renown in Catalonia, going on to present some women members of the Catalan Food Sciences Association (ACCA in Catalan) who are currently engaged in pioneering and innovative work in various social and professional spheres of the food field. These women are now in the process of making history in such important food-related areas as nutrition, public health and scientific research, among others.*

KEYWORDS: *women, food, Catalan women scientists, Catalan Food Sciences Association (ACCA).*

El 2015 l'Assemblea General de les Nacions Unides va declarar l'11 de febrer **Dia Internacional de la Dona i la Nena en la Ciència**, coneixedors que la ciència i la igualtat de gènere són fonamentals per al desenvolupament intel·lectual, just i sostenible del món.

Aquesta efemèride sempre serà una oportunitat per sensibilitzar el públic, en general, i les dones, en particular, perquè descobreixin la ciència i la tecnologia emmirallant-se en altres dones científiques. Cal que tots siguem conscients que la vocació científica no té gènere.

Aquest article vol ser una petita aportació personal al moviment femení que té lloc a molts països i cultures,

entre ells Catalunya, i que destaca el paper de les dones en la ciència i la investigació, moltes vegades oblidades o poc conegudes.

He dedicat quaranta-sis anys de la meua vida a la ciència dels aliments, a la recerca científica, i he viscut en primera persona, d'una banda, el progrés i també encara, de l'altra, les desigualtats pel fet de ser dona.

Dades com que menys del 30% d'investigadors científics al món són dones, que a Espanya les dones ocupen el 25% de les places de càtedres universitàries i representen el 28% dels professionals que desenvolupen la seva carrera en sectors d'alta i mitjana-alta tecnologia, són una realitat.

Estudis fets en els darrers anys avalen que els estereotips de gènere són la raó principal per la qual la presència de les dones en la ciència és tan reduïda. L'absència de referents femenins en l'àmbit de la recerca, sens dubte, influeix en la invisibilitat de molts èxits de les dones. Per canviar això, un dels camins és fer visibles els exemples de dones que han treballat amb èxit a les ciències.

Des de l'Observatori de la Igualtat, de casa nostra, es treballa per divulgar i rescatar les aportacions científiques de les dones, a vegades ignorades sota el discurs de la neutralitat científica, fer memòria històrica. Ments brillants que van fer importants avenços i, sense les quals, les nostres vides serien diferents. Què hauria passat si Einstein hagués estat una dona?

Vaig tenir l'oportunitat, des del 2014 fins al 2018, de col·laborar com a professora investigadora amb la **Fundació Catalana per a la Recerca i la Innovació (FCRI)**, dins del programa «**Experiència: escoles i científics**», que aposta pel talent científic com a base socioeconòmica del país, donant suport a les escoles, al professorat i als alumnes per atendre necessitats científiques. L'objectiu era aconseguir que un major nombre d'alumnes escollissin carreres científiques amb una especial atenció en les nenes. Vaig detectar com moltes noies d'entre deu i dotze anys, després d'aquestes classes, s'interessaven per la ciència i pensaven dedicar-hi la seva vida. Una majoria estava especialment interessada en els aliments i la seva implicació en la salut. Potser per la meua passió en explicar aquestes ciències de l'alimentació. Totes aquestes experiències les vaig recollir en un article de TECA (volum 17). Us en recomano la lectura.

Aquest any 2021 sota el lema «**100tífiques**» a Catalunya, s'han ofert més de cent cinquanta xerrades divulgatives, per part de cent vuitanta investigadores del món de l'empresa i de centres de recerca i universitats en cent escoles de Catalunya. S'han mobilitzat més de quinze mil alumnes de 6è de primària i 1r d'ESO, per fomentar l'impuls de vocacions científiques i emprenedores entre les nenes, potenciant la connexió i la interacció de científiques i nenes.

La veritat és que la presència de les dones en les diferents disciplines no ha estat suficientment valorada. Les dones han estat absents en la prehistòria de les disciplines científiques i per això són invisibles.

Si observem la llista de dones científiques a l'enciclopèdia lliure *Viquipèdia*, trobem uns quants centenars de dones (químiques, astrònomes, arquitectes, economistes, filòsofes, educadores, mèdiques) que han contribuït de manera significativa al desenvolupament de les diverses

ciències des de l'antiguitat, però comprovem que de catalanes n'hi ha ben poques.

S'han escrit bastants llibres, en els darrers anys, i de segur que molts més veuran la llum properament.

Com a presidenta de l'ACCA, he volgut col·laborar donant a conèixer millor les dones de molta vàlua que són membres de l'ACCA, procedents de diverses carreres professionals i que són pioneres exercint en el camp de l'alimentació a Catalunya.

En escriure aquest article, em vaig preguntar si jo havia estat pionera en algun aspecte. «No!», va ser la resposta immediata, però després de reflexionar-hi uns minuts vaig veure que potser sí que ho havia estat. He estat la primera dona vocal d'Alimentació del Col·legi Oficial de Farmacèutics de Barcelona (COFB), la que ho és avui ja és la quarta dona que ocupa aquest càrrec. També, la primera vocal nacional d'Alimentació del Consejo General de Colegios Oficiales de Farmacéuticos de España (CGCOF). També he estat la primera dona responsable d'alimentació i plantes medicinals de l'Asociación Española de Farmacéuticos de la Industria (AEFI). I la primera dona que va ser nomenada membre de l'orde de cavalleria de sant Joan de Déu, avui en són més de trenta.

Jo mateixa em vaig sorprendre. Estic segura que si ho pensem bé, totes hem estat pioneres en la nostra vida professional. Aquesta és la pregunta que he fet a algunes dones de l'ACCA i que us relato en aquest article, que he dividit en tres parts:

- La primera, denominada **dones pioneres internacionals**, en la qual faig referència a dues dones que m'han inspirat i que m'agrada recordar sempre que en tinc ocasió, com un merescut homenatge.
- La segona, amb el títol **dones pioneres catalanes**, en la qual he escollit quatre dones pioneres relacionades amb les professions presents a l'ACCA.
- La tercera, amb el títol **dones pioneres de l'ACCA**, en la qual trobareu catorze dones, membres de l'ACCA, a les quals he fet breus entrevistes i que ens explicaran les seves experiències professionals, totes elles molt interessants.

Lògicament no ha estat possible incloure totes les dones que formen part de la nostra associació en un sol article. Em comprometo a continuar aquesta tasca en el proper volum de TECA.

L'ordre en què surten en l'article ha estat determinat per l'edat, sense cap comparació ni valoració prèvia.

1. DONES PIONERES INTERNACIONALS

Marie Curie (1867-1934)

«No hi ha res a la vida que haguem de témer, només hem de comprendre.»

Figura 1. Marie Curie (imatge de la coberta de *Marie Curie*, RBA Editors).

Marie Sklodowska estudiava a la Sorbona el 1889, havia nascut a Varsòvia el 1867 i des de petita tenia passió per la ciència. Filla d'un professor de física i química i d'una directora d'escola per a senyoretes es va criar en un ambient culte favorable al desenvolupament de les seves capacitats en un món dominat pels homes. Amb els seus descobriments va obrir una porta a

les dones que com ella volien dedicar-se a la recerca i a les ciències.

Es va llicenciar en ciències, física i matemàtiques, va ser una de les primeres dones a obtenir un doctorat i també la primera a accedir a un laboratori i a impartir classes a la Universitat de la Sorbona.

Pionera en l'estudi de les radiacions, descobridora del radi i el poloni, va ser la primera dona a rebre dos premis Nobel en categories diferents, el de Física, el 1903, i el de Química, el 1911. La seva filla Irène Joliot-Curie també va dedicar la seva vida a la ciència i, com la seva mare, va aconseguir el Premi Nobel de Química, l'any 1935, per les seves investigacions en la síntesi de nous elements radioactius.

Rosalind Franklin (1920-1958)

Va manifestar ja de jove que volia ser científica, tot i l'oposició del seu pare, i es va doctorar a la Universitat de Cambridge en física i química. No se li va reconèixer l'extraordinari treball de descobrir i fotografar l'estructura de la doble hèlix de l'ADN, molècula que conté el material genètic dels éssers vius. Abans, quan es feia una recerca bibliogràfica, s'atribuïa aquest descobriment a **James Watson i Francis Crick**, sense reconèixer que aquesta important fita va ser possible gràcies a les extraordinàries

Figura 2. Rosalind Franklin amb el microscopi, 1955 (col·lecció personal de J. Glynn, fotografia de MRC Laboratory of Molecular Biology, extreta de Wikimedia).

imatges de **Franklin**, especialitzada en la tècnica de la difracció de raigs X. Aquesta fotografia va ser l'evidència utilitzada per ells sense el coneixement de Rosalind.

Rosalind Franklin no va ser l'única dona que va quedar a l'ombra dels homes de la seva època. Des d'aquí un record i un reconeixement per a ella.

2. DONES PIONERES CATALANES

Elena Maseras i Ribera (1853-1905)

Va a ser la primera dona matriculada a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Nascuda a Vila-Seca (Tarragonès), formava part d'una nissaga de metges i va decidir continuar la tradició familiar estudiant medicina. Va obtenir del rei Amadeu de Savoia la concessió

Figura 3. Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, fotografia de Tontoni, llicència Creative Commons Atribució 3.0 Unported.

d'una reial ordre segons la qual se li permetia estudiar la carrera de forma lliure i privada. El 1872, però, no va assistir a les classes. El 1875, el professor Narcís Carbó, catedràtic de terapèutica, va admetre la seva presència a l'aula.

Elena Maseras va ser, doncs, **la primera dona de l'Estat espanyol a trepitjar les aules d'una facultat de medicina** com a estudiant, i va ser rebuda amb aplaudiments dels seus companys. Pel fet de ser dona, el Ministeri d'Instrucció Pública va retardar el permís per obtenir la llicenciatura fins a l'octubre de 1882, i va obtenir la qualificació d'excel·lent. Desanimada per les traves burocràtiques, va decidir no fer el doctorat i va estudiar magisteri, professió que acabaria exercint la resta de la seva vida.

Dolors Aleu i Riera (1857-1913)

Va néixer a Barcelona. Filla única d'una família burgesa de Barcelona, va ser educada per professors particulars i

Figura 4. Dolors Aleu i Riera al seu despatx, arxiu de la família Cuyàs Robinson, fotografia extreta de SINC (*agenciasinc.es*).

als cinc anys ja sabia llegir. Va trencar tots els motlles socials, morals i intel·lectuals de l'època. Va poder fer-ho pel suport del seu pare, cap de la Policia Municipal, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona i governador general de Catalunya, que li pagava dos escortes perquè l'acompanyessin a classe. Amb un expedient brillant va poder obtenir la llicenciatura en medicina amb excel·lent, el juny de 1882, i va ser la **primera dona llicenciada en medicina de l'Estat espanyol i la segona que va assolir el títol de doctora** (quatre dies després que ho fes Martina Castells). La seva tesi doctoral titulada *De la necesidad de encaminar por una nueva senda la educación higiénico-moral de la mujer* va ser publicada el 1883 a la revista *La Independencia Médica*. La doctora Aleu va dedicar la seva tesi al professor Joan Giné i Partagàs, que uns anys abans l'havia motivada per tal que no deixés els estudis davant els obstacles que se li presentaven.

De les tres primeres dones que van estudiar medicina a Espanya (Martina Castells, Elena Maseras i ella mateixa), només Dolors Aleu va exercir la professió durant vint-i-cinc anys, amb dues consultes pròpies de pediatria i ginecologia a la Rambla de Catalunya. També va exercir, de manera altruïsta, com a metgessa dels nens de la Casa de la Caritat.

Va ser la primera dona que va ingressar a la Société Française d'Hygiène, que la va acollir com a membre associada estrangera. És autora de textos orientats a millorar la qualitat de vida de les dones.

Dolors Sala Vivé (1889-1978)

Va néixer a Sant Sadurn d'Anoia (Alt Penedès) i fou una enòloga destacada. Filla i neta d'especialistes en vins de l'antiga Casa Sala, primera marca exportadora de vins de Sant Sadurní. **Va ser la primera cavista a treure al mercat un cava brut nature reserva.**

Figura 5. Caves Freixenet, Sant Sadurn d'Anoia, fotografia de M. Rosa Ferré.

Dolors Sala dirigia la part tècnica de l'elaboració del cava a Can Freixenet, mentre el seu marit viatjava arreu del món comercialitzant els vins. Va iniciar l'elaboració de cava espumós seguint el mètode de la regió francesa de la Xampanya.

Dona amb visió de futur, plantejava el desenvolupament de l'empresa a llarg termini, fonamentant la producció sobre bases sòlides amb idees innovadores. Va ser presidenta de l'empresa fins al dia de la seva mort. Va ser nomenada enòloga d'honor per l'Associació d'Enòlegs de Catalunya.

Zoe Rosinach Pedrol (1894-1973)

Va néixer a Lleida i fou la primera doctora en farmàcia a l'Estat espanyol.

Procedia d'una família liberal i culta. El seu pare era dentista i la mare, llevadora. Va estudiar a la Universitat de Barcelona.

Figura 6. Zoe Rosinach Pedrol, arxiu del Col·legi de Farmacèutics de Lleida, fotografia extreta de Mujeres con Ciencia (*mujeresconciencia.com*).

La Zoe i dues companyes més s'asseien separades dels nois i un catedràtic les acompanyava cada dia a casa «per tal de protegir la seva integritat».

La negativa d'un catedràtic a aprovar-li l'assignatura d'anàlisi química, la va obligar a traslladar la matrícula a la Universitat Complutense de Madrid i en aquella universitat va acabar els estudis de llicenciatura, el 1917, amb les màximes qualificacions. Va defensar la tesi doctoral el 1920 amb el títol *Bacilo diftérico y pseudo diftérico*. Fou felicitada en persona pel rei Alfons XIII i la seva fotografia es reproduí a la revista *Blanco y Negro*.

Va participar en els incipients moviments feministes de l'època de la mà de Victòria Kent i va ser nomenada el 1920 primera secretària de la Juventud Universitaria Feminista de Madrid, associació presidida per Clara Campoamor.

Va obtenir una plaça a l'**Instituto Nacional de Higiene Alfonso XIII**, però en casar-se i anar a viure a Terol amb el seu marit, metge, tot es va complicar, l'entorn era contrari al treball de les dones.

Des del 1930 va treballar a la seva farmàcia, als baixos d'on vivia. Considerada de dretes, el 1936, per por, va marxar a Saragossa, on va tenir un altra farmàcia fins a la seva mort.

Recomanació: *100 pioneres catalanes*, d'Antoni Gelonch

Us recomano aquest llibre que ens mostra que a Catalunya hem tingut dones pioneres en el segle XIX i XX, en molts àmbits. Al final del llibre, l'autor dona una llarga llista de càrrecs en els quals no hi ha hagut encara mai una dona a Catalunya. He buscat la meua professió, farmacèutica, i he comprovat que no hi ha hagut cap dona presidenta ni a l'Acadèmia de Farmacèutics de Catalunya ni al Consell de Col·legis de Farmacèutics, tot i que sabem que les dones som àmplia majoria en aquesta professió.

3. DONES PIONERES DE L'ACCA

El 55,43 % dels socis de l'ACCA són dones i la seva professió en l'àmbit de l'alimentació es desenvolupa en un ampli ventall d'activitats en diferents universitats, institucions de recerca, indústries alimentàries, salut pública i altres llocs.

La nostra associació va tenir una dona com a fundadora i primera presidenta, la doctora **Maria del Carmen de la Torre Boronat**, catedràtica de bromatologia i toxicologia de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona. Actualment, el premi per a estudiants que convoquem anualment porta el seu nom com a homenatge a aquesta dona pionera.

En un ampli reportatge en la nostra revista TECA (vol. 18) i amb motiu del 40è aniversari de l'ACCA, donem detalls de la seva vida i dels mèrits que va obtenir a escala europea, als anys quaranta del segle passat, quan les dones eren l'excepció en un món universitari predominantment masculí.

Coneguem ara algunes dones pioneres de l'ACCA.

M. Assumpció Roset Elias (1937)

Pionera en l'educació nutricional a Espanya.

La seva trajectòria professional ha estat sempre vinculada a l'educació nutricional en dos vessants: **docència i salut**, pel seu caràcter de **farmacèutica i biòloga**. Va ser un dels primers docents a impartir coneixements d'alimentació i nutrició en centres d'educació secundària de Catalunya en la dècada dels anys vuitanta.

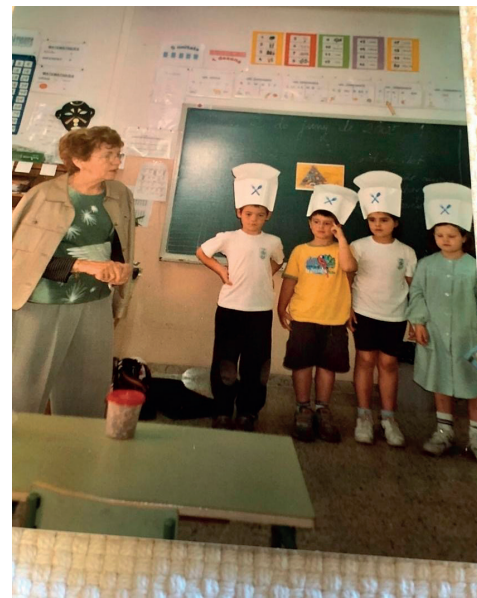

Figura 7. M. Assumpció Roset Elias amb els seus alumnes (arxiu personal de M. A. Roset).

La necessitat d'implementar l'educació nutricional li va fer considerar una fita important: la direcció tècnica del Programa d'Educació per a la Salut a l'Escola (PESE), de caràcter interdepartamental entre els departaments d'Educació i de Salut. La col·lecció «Quaderns d'Educació per a la Salut a l'Escola» —en la qual l'alimentació i la nutrició tenien un caràcter destacat— va servir per difondre aquest tema a les escoles de Catalunya.

El seguiment de la qualitat alimentària (menús i hàbits) en els menjadors escolars va ser una altra fita i va formar part de la seva tesi doctoral. També la coordinació a Catalunya de la Xarxa Europea d'Escoles Promotores de Salut i la difusió en congressos, seminaris i grups d'estudi com ara GENA (Grup d'Estudis en Nutrició i Alimentació), constituït per un equip de professionals amb interessos comuns sobre el tema.

«Vaig trobar dificultats per implementar tesis que es consideraven massa innovadores, no tant per ser dona, sinó per l'encotillament de l'ordenació curricular», diu M. Assumpció Roset.

Més tard va tenir responsabilitat com a comissionada en l'alcaldia de l'Ajuntament de Barcelona, liderant el procés d'envelliment de les persones grans durant el 2012, Any de l'Envel·liment Actiu i Saludable, amb continuïtat en tota la legislatura.

Va ser titular d'oficina de farmàcia, però la major implicació en aquest camp ha estat amb la Vocalia d'Alimentació i Nutrició del Col·legi de Farmacèutics de Barcelo-

na, en la qual va ser vocal durant dues legislatures. Va defensar sempre el paper del professional farmacèutic com a agent de salut i també va impulsar l'educació nutricional en els successius Plans d'Educació Nutricional pel Farmacèutic (PLENUFAR).

La defensa de la igualtat entre homes i dones en l'exercici de la professió l'expressa en paraules de la seva mare que ara tindria més de cent anys: «Ni els homes davant les dones ni les dones davant dels homes, de costat».

Actualment continua treballant en diferents àmbits com ara el Col·legi de Farmacèutics de Barcelona i altres entitats i associacions: des de la proximitat, el bon tracte i els hàbits saludables.

Isabel Puigdueta Lucas (1941)

Pionera a donar classes d'alimentació i de nutrició als cuiners.

Figura 8. Isabel Puigdueta Lucas (a l'esquerra) amb les doctores Roset (al centre) i Rivero (a la dreta), en un taller de consells saludables (arxiu personal d'I. Puigdueta).

Vaig conèixer la Isabel quan totes dues estudiàvem, durant un parell d'anys, a la Facultat de Medicina de la Universitat de Nancy, a França, els estudis superiors de nutrició humana i dietètica, en un moment en què a Espanya no existia cap estudi d'aquestes ciències, als inicis dels anys vuitanta. Des d'aleshores hem estat bones amigues i hem treballat plegades en moltes ocasions.

Després de setze anys d'exercici en farmàcia comunitària, va orientar la professió cap a l'alimentació i la dietètica, i també va estudiar amb posterioritat el primer Màster en Ciències de l'Alimentació i la Nutrició de la Universitat de Barcelona (1991), on també ens vàrem trobar. Les poques persones, no més de deu, que treballàvem en nutrició a Espanya ens coneixíem totes.

Va participar en les tasques de treball de camp a l'enquesta sobre alimentació i nutrició del **Servei de Promoció de la Salut de la Generalitat de Catalunya 1986**, per a les quals va ser important i molt reconeguda.

Li agradava molt la docència i la va exercir en diversos àmbits, com a l'**Escola Universitària d'Infermeria de la Creu Roja**, la **Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)** i l'**Escola de Restauració i Hostalatge de Barcelona**, impartint classes d'alimentació, nutrició i dietètica. Més tard va continuar sent docent en una nova diplomatura de **direcció hotelera de la UAB** (actualment Escola Universitària de Turisme i Direcció Hotelera).

La seva experiència en alimentació i seguretat alimentària no interessava inicialment l'alumnat i tampoc el professorat de cuina, m'explica la Isabel, però anys més tard sí que va ser reconeguda i alguns dels seus alumnes són **xefs** importants.

Va col·laborar en articles i sessions formatives (Cuina i Salut, Institut de Ciències de l'Educació de la UAB), a més de col·laborar amb el **Programa d'Educació per a la Salut a l'Escola (PESE)** dels departaments d'Educació i de Salut, així com en l'elaboració de continguts de la col·lecció «**Quaderns d'Educació per a la Salut a l'Escola**» i impartint cursos i tallers adreçats a professorat i alumnat.

La seva col·laboració amb el Col·legi de Farmacèutics ha estat sempre vinculada a la Vocalia d'Alimentació i Nutrició amb els successius PLENUFAR d'educació nutricional o l'elaboració de materials de dietètica i dietoteràpia per la farmàcia comunitària.

I encara ara, és molt activa en les diferents comissions de treball.

També des de **GENA** va participar en campanyes de promoció del pa, de les nous (amb la publicació *Las nueces en la cocina mediterránea*) i en d'altres, com les de productes congelats.

La Isabel ens diu: «He gaudit molt de la meva feina. Per això no dubto a recomanar el treball en el camp de l'alimentació i la nutrició, molt lligat a la professió farmacèutica».

Pepita Quer Domingo (1943)

Pionera a Espanya a impartir formació en nutrició i alimentació a les escoles.

A la Pepita l'apassiona la vessant científica de l'alimentació, així com la gastronòmica, des dels anys d'universitat. Si és farmacèutica és gràcies a l'interès per l'alimentació. Va fer el salt de la formació en ciències químiques obtinguda inicialment a la llicenciatura en farmàcia i posterior doctorat. Circumstàncies familiars de responsabilitat materna la van portar a gestionar el menjador de l'escola dels seus fills durant vint-i-vuit anys. Durant aquest període el conjunt d'alumnes usuaris del menjador va passar de dos-cents vuitanta a mil tres-cents. El nom del servei, que inicialment era «Servei de Menjador», va passar a ser «Departament d'Alimentació i Salut».

Figura 9. Pepita Quer Domingo amb Isabel Puigdueta (a la seva esquerra) i les doctores Rivero i Roset (a la seva dreta) (arxiu personal de P. Quer).

La Pepita ha estat pionera a Catalunya i a Espanya en la formació en alimentació i nutrició als nens a les escoles i ha estat requerida per moltíssimes comunitats autònomes per ajudar a posar en marxa aquest projecte.

Quan va anar a viure a Matadepera, va estendre l'activitat i es va fer càrrec de les regidories d'Educació i de Sanitat de l'Ajuntament del poble, va fundar l'associació de Dones de Matadepera (DAMA), així com l'Aula Interuniversitària de Matadepera (AIUMA) i finalment va obrir una nova oficina de farmàcia a la seva població natal, Terrassa.

«Estic orgullosa de tantes persones companyes i amigues que he trobat arreu d'Espanya quan he anat explicant l'experiència als diferents COF [col·legis oficials de farmàcia] de la Península i als congressos d'alimentació nacionals i internacionals.

»Un punt clau en l'itinerari professional va ser la creació de la Vocalia d'Alimentació als COF i la confiança que el doctor Ventura va posar en la feina que jo portava a terme a l'escola. Em va empènyer a cooperar per ser una farmacèutica "atípica" que ja estava col·legiada sense cap neces-

sitat ni contraprestació inicial. El doctor Mataix, catedràtic de Granada, i la doctora Rivero em van dirigir la tesi sobre educació nutricional en col·lectius escolaritzats, avalada per la Universitat de Barcelona per la doctora M. del Carmen de la Torre, i he continuat en el mateix camp de coneixement, ampliat a l'educació nutricional, durant tota la meua etapa professional. El mateix tema ha estat l'eix director del discurs d'entrada a la Reial Acadèmia.»

A ella no li ha influït el fet del gènere, a excepció de la retribució econòmica, que era un 20% inferior a la dels homes.

«La vinculació de l'ACCA a la paritat de gènere està al seu ADN des de l'inici. L'ACCA va fer una adolescència tentinejant, com fan molts éssers vius, i actualment està vivint una maduresa que un dia espero i desitjo que pugui ser titllada de gloriosa, de la mà de la doctora Montserrat Rivero i del seu equip. L'ACCA forma part indissoluble de la meua vida farmacèutica barcelonina. Ha estat un plaer reviure-la amb aquest escrit. Molta vida per a l'ACCA i les persones que la menen. Com a membre de les primeres juntes de l'ACCA vull felicitar l'empenta de l'entitat en aquesta segona fase d'existència. Endavant!»

Gloria Arbonés Vilà (1945)

Pionera a Espanya en la titularitat de farmàcia en un centre sociosanitari.

Vaig conèixer la Gloria exercint com a farmacèutica en un centre geriàtric a Castelldefels, com a titular del Servei de Farmàcia i, com a tal, treballant en equip en les dietes del centre. Va ser pionera al nostre país en aquest exercici de la professió i, sense cap mena de dubte, una de les coneixedores en profunditat dels aspectes sanitaris de la gent gran (1988-1994).

Figura 10. Gloria Arbonés Vilà (arxiu personal de G. Arbonés).

Explica que la farmàcia és una disciplina sanitària amb un ampli ventall de possibilitats d'exercici i que va començar a la indústria farmacèutica, en el Departament Internacional de Registres Sanitaris. Li va créixer la curiositat envers les modificacions que l'envelliment pot provocar en la resposta al medicament i, així, de manera paral·lela a l'activitat laboral, estudiava i també feia xerrades d'informació en el camp de la promoció de la salut i la prevenció de la malaltia, en diferents centres de persones grans. Era un intercanvi d'informació i d'aprenentatge. L'alimentació era una baula fonamental.

Col·laborava amb el **programa «Vida als anys»** de la Generalitat de Catalunya; un dels resultats d'aquesta època és la publicació del llibre *Què cal fer per millorar l'atenció a la gent gran?*, editat pel Departament de Sanitat i Seguretat Social el 1987.

Li van oferir la titularitat del Servei de Farmàcia d'un centre sociosanitari i no va dubtar. Era l'oportunitat d'exercir l'atenció farmacèutica en un context social i sanitari coordinats. En l'article «El papel del farmacéutico en la atención sociosanitaria» (*El Farmacéutico*, núm. 157, 1995) explicava els objectius, les funcions i les activitats d'aquest servei aleshores desconegut. Aquesta nova feina requeria, entre d'altres, l'estudi i el seguiment de possibles interaccions, no tan sols entre fàrmacs, també entre aliment i fàrmac, nutrient i fàrmac i estat nutricional. Calia un treball en equip interdisciplinari que facilités la disponibilitat de dietes equilibrades adaptades a les necessitats individuals, en una atenció centrada en la persona.

Per circumstàncies familiars, anys després, la Gloria va anar a viure a una zona rural de Lleida i va ser titular d'una farmàcia comunitària. També allà, el consell alimentari i l'estudi de les interaccions eren una tasca contínua. D'aquesta època en va resultar el llibre *Guia pràctica. Alimentació en la vellesa. Efectivitat i eficiència* (escrit per Gloria Arbonés, Teresa Hernández i Magda Peris el 2011, i editat pel COF de Lleida).

Els anys 1994-2012 va ser inspectora sanitària de la Delegació Territorial de Sanitat i Seguretat Social, a Lleida. Les tasques, en diferents nuclis de població, incloïen:

- Control de l'aigua de la xarxa pública. Inspecció dels sistemes de subministrament.
- Inspecció de diferents punts de la cadena alimentària: cooperatives i molins d'oli d'oliva, magatzems i cooperatives de fruita i de fruita seca, elaboradors de productes derivats, forns, supermercats i botigues d'aliments, bars i restaurants, menjadors col·lectius

d'escoles i de centres per a gent gran. La vigilància dels plans de prerequisits (PPR) i del Sistema d'Anàlisi de Perills i Punts de Control (APPC) en cada cas i amb els corresponents matisos és bàsica per a la seguretat i la qualitat de l'alimentació.

La Gloria recorda aquesta època com una experiència satisfactòria: «la tasca d'inspecció és un treball en equip amb els responsables dels diferents punts de la cadena alimentària, per tal de millorar-la».

La formació continuada i l'aprenentatge al llarg del trajecte són essencials, ens recorda la Gloria. D'aquí ve l'assistència i la participació a seminaris, congressos i grups de treball com les vocalies de COF, GENA, ACCA. També creu que el consumidor és l'última baula en la cadena alimentària i en la qualitat de la mateixa i que necessita informació i formació. És tasca dels professionals facilitar-la. D'aquí la seva participació en campanyes d'educació nutricional i també sobre el bon ús dels medicaments.

La seva recomanació per a altres dones és: «Tenir una progressió d'objectius assumibles i treballar per aconseguir-los. Tot i vivint la satisfacció que pot produir, sempre hi ha dificultats a superar. Són reptes. En general, per les dones, compaginar les obligacions a la llar amb la vida laboral en pot ser una. És positiu compartir».

Rosaura Farré Rovira (1947)

La primera a fer la tesina de llicenciatura en bromatologia i toxicologia de la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona.

Figura 11. Rosaura Farré Rovira (arxiu personal de R. Farré).

Tot just llicenciada, la primera feina de la Rosaura va ser d'analista al laboratori d'anàlisis clíniques de l'Aliança de Barcelona, però com que ja volia dedicar-se a l'alimentació, el mes d'octubre es va dirigir a la càtedra d'anàlisi química, bromatologia i toxicologia de la Facultat de Farmàcia per fer la tesina de llicenciatura, la primera de la Facultat. Des de molt petita tenia clar que es volia dedicar a l'alimentació i, en aquell moment i a Barcelona,

només hi havia una matèria que hi estigués relacionada, a la llicenciatura de farmàcia, on es va trobar amb la doctora M. del Carmen de la Torre, que va tenir un paper important en el seu desenvolupament futur.

Després tot es va desenvolupar amb fluïdesa, va obtenir una beca per fer la tesi doctoral a França, seguint el camí del doctor Mariné, i a la tornada es varen convocar les primeres places de professor ajudant a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona i li'n van concedir una.

Ens explica que als anys setanta i vuitanta del segle xx, en el dia a dia, ser dona a la universitat implicava rebre un tractament condescendent per part dels companys. I viure situacions clarament incòmodes (malgrat que pel seu càrrec estava per sobre d'altres companys de major edat), que en algun moment fins i tot van implicar cert grau de violència.

La seva recerca va experimentar una evolució al llarg del temps, suposa que com la de tothom, des del coneixement del contingut dels elements minerals en els aliments i en la dieta, per seguir amb la seva biodisponibilitat/accessibilitat i finalment avaluar els indicadors del seu estat a l'organisme. Una recerca paral·lela va ser l'estudi de diferents aspectes de la qualitat nutritiva de les fórmules per a lactants en relació amb la reacció de Maillard. En aquest darrer punt li va ser molt interessant la relació amb la indústria alimentària.

A la Universitat de València va ser una de les primeres dones a dirigir un departament.

Explica que una de les experiències més interessants de la seva vida professional ha estat la pertinença al Comitè Científic de l'Agència Espanyola de Seguretat Alimentària i Nutrició (AESAN), per la varietat, la intensitat i la profunditat de les discussions sobre temes actuals d'alimentació i nutrició. Segueix sent-ne sòcia. Ha estat presidenta de diferents associacions relacionades bàsicament amb l'alimentació i la nutrició (ACCA, Associació de Científics i Tecnòlegs dels Aliments, ACTA, Societat Espanyola de Nutrició, SEÑ...), actualment és acadèmica numerària i secretària general de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya. En tots els casos, vol destacar la feina de tots els qui, moltes vegades sense cap reconeixement i rebent totes les protestes, fan possible que aquestes associacions segueixin endavant.

Li demano quina recomanació faria a altres dones i em diu: «La principal recomanació és seguir la vocació personal i intentar obviar, sempre que sigui possible, tots els entrebancs que sens dubte trobaran en el seu camí».

Matilde Torralba (1948)

Primera dona a presentar la celiàquia al Congrés dels Diputats.

Figura 12. Matilde Torralba amb el secretari general Martínez Olmos, a la seva dreta, i el ministre de Sanitat, doctor Bernat Soria, a la seva esquerra, 2008 (arxiu personal de M. Torralba).

La Matilde treballava al departament d'investigació d'un laboratori farmacèutic. Pel diagnòstic d'una malaltia a la seva filla, la celiàquia, aleshores desconeguda, es va veure forçada a conèixer millor aquesta malaltia. L'alimentació era l'únic «medicament».

Per això va decidir dedicar temps a lluitar dins de l'Associació Catalana de Celiàquia, de la qual va arribar a ser presidenta. L'Associació Europea de Celiàquia els va donar suport des del principi i la seva associació va ser la primera a Espanya (1977). L'associació europea que van impulsar es va crear el 1988 (vegeu <http://aoecs.org/history>).

Es va aconseguir que des de la Unió Europea es posés un llindar de 20 ppm per etiquetar un producte *sense gluten*, i és a partir d'aquí que es va donar un pas gegant en el control d'aquesta malaltia. Gràcies a això avui tenim molts productes ben etiquetats.

Va traslladar la solució de la malaltia celíaca a escala política al Congrés dels Diputats.

En l'àmbit científic vol destacar el doctor V. Varea†, pediatre gastroenteròleg que va ser la punta de llança en la detecció de la malaltia; el doctor E. Méndez†, del Consell Superior d'Investigacions Científiques i membre del grup d'investigadors WGPAT (Grup de Treball sobre Anàlisi i Toxicitat de la Prolamina), i la tenacitat i el suport de l'Ignacio Arranz (AESAN) i de l'Eduard Mata (Agència Catalana de Seguretat Alimentària, ACSA).

Explica que la dificultat principal era diagnosticar, sensibilitzar i donar a conèixer la malaltia. Ser dona li per-

metia tenir més empatia amb les mares de nens i nenes celíacs, que anaven a l'Associació angoixades i marxaven tranquil·les i amb pautes concretes de gestió dels aliments a casa i a l'escola.

La seva experiència professional ha estat molt satisfactòria, tot i trobar entrebancs, tant en el camp de l'alimentació i la nutrició, com en el de la indústria per aconseguir que s'elaboressin productes essencials per als celíacs.

Una de les fites més importants, em diu, va ser aconseguir que l'empresa italiana Dr. Schär s'instal·lés a Barcelona, cosa que significava disposar de productes de qualitat.

«Personalment estic orgullosa que el WGPAT escollís Barcelona i Sitges per fer la seva reunió anual. La intervenció de la doctora Rivero va ser clau per portar aquí el grup de treball més important a escala mundial.»

Està orgullosa d'haver visitat el Congrés dels Diputats, haver estat sempre al costat de metges, farmacèutiques, investigadors i grans persones, que l'han enriquit no només en el coneixement del tema sinó sobretot amb la compartició de recursos i experiència.

Actualment, ja jubilada i membre de l'ACCA, continua la tasca de l'alimentació treballant dins del món del consum. Ens diu: «Recomano a les dones tenir tenacitat per aconseguir els objectius, creure amb la causa que pretens defensar i lluitar per ella i sempre tenir al costat bons professionals homes i dones, coneixedors de la matèria».

M. Ángeles Calvo Torras (1953)

Pionera en la col·laboració a juntes directives de diverses acadèmies.

L'actual vicepresidenta de l'ACCA és un exemple de vocació docent des que va acabar els estudis i doctorats en farmàcia i veterinària.

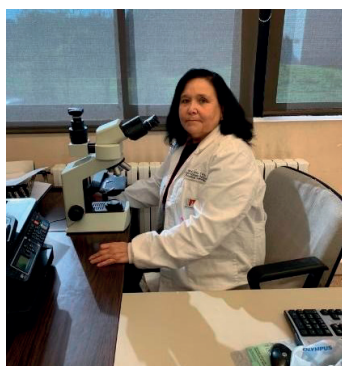

Figura 13. M. Ángeles Calvo Torras (arxiu personal de M. Á. Calvo).

Els que la coneixem veiem que a més de ser una catedràtica reconeguda, és difícil trobar una altra professional que estigui a les directives de tantes acadèmies com ella (farmàcia, medicina, veterinària, europea de doctors), des de les quals transmet a la societat la ciència en el sentit més ampli de la paraula.

Ha estat requerida com a experta per diverses agències com l'Agència Europea de Seguretat Alimentària i l'ACSA, i ha participat durant diversos anys en el Scientific Committee of Animal Nutrition, SCAN) de la CEE. Va participar, així mateix, en sistemes d'avaluació de l'Amèrica Central i l'Amèrica del Sud i en agències d'avaluació de professorat en l'àmbit de la salut, que incloïen nutricionistes.

«Recomano una gran dosi d'esforç, meticulositat i constància, dedicació i il·lusió, sense defallir davant de les dificultats», encara que reconeix que no va ser fàcil en els primers anys pel fet de ser dona. Està totalment convençuda que depèn de nosaltres, que s'incrementi el nombre de dones dedicades a la ciència i que siguin reconegudes per la societat.

Catherine Vidal Ortega (1957)

Pionera en la gestió de denominacions de qualitat a Catalunya.

Figura 14. Catherine Vidal Ortega (arxiu personal de C. Vidal).

La Catherine va decidir estudiar farmàcia, en aquella època una carrera amb diversitat de sortides, no solament centrades en l'oficina de farmàcia o en la indústria farmacèutica. Explica que li agradava poder saber moltes coses, en concret del medi ambient i de l'alimentació.

Un cop farmacèutica, acabada la tesi doctoral, va seguir la seva vocació i va tenir la seva primera oportunitat a

l'**Administració de la Generalitat de Catalunya**, en el món alimentari.

S'ocupava de les denominacions de qualitat agroalimentàries de Catalunya. Va ser una època de cinc anys, molt interessant, en la qual va treballar amb la pagesia. Però necessitava tenir més llibertat de moviments i poder créixer. Per això va escollir passar a la indústria privada, mitjançant una excedència indefinida.

Van ser trenta anys en els quals la Catherine va anar ocupant llocs amb més responsabilitats i va anar veient com els projectes es duïen a terme. «Obtenir les certificacions que eren necessàries per a l'empresa va ser de les experiències més gratificants. I ajudar, amb la teva feina, a evitar productes no segurs, era el més important.»

El fet de treballar en el món de la qualitat li va venir per una oportunitat que se li va donar des de l'empresa d'endinsar-se en la implantació de la Norma ISO 9001, que era necessària en aquell moment. Recorda que no tenia ni idea del que era, però, amb coratge, formació externa i una consultora, va aprendre i va ser l'inici d'una llarga carrera especialitzada en la **qualitat i, posteriorment, en la seguretat alimentària**. Això, més endavant, li va permetre també esdevenir professora associada a la Universitat de Barcelona en aquests temes.

Em diu que en l'àmbit de la qualitat no es treballa en línies de recerca, com s'entén en el món de la investigació, però ella ha ajudat moltes empreses a superar les auditories de normes, com la ISO 9001, la ISO 22000, la FSSC 22000, la BRC, la IFS, la ISO 17025, que són com projectes individuals.

La Catherine ha codirigit recentment la creació de la **Guia per a la prevenció del frau a la indústria agroalimentària**, de gran acceptació i interès pràctic i ha presentat diversos pòsters en congressos sobre aquest tema.

«Treballar en qualitat et permet conèixer l'empresa des de tots els àmbits d'una organització, inclosa la gerència», explica la Catherine. Afegeix que en el món de l'alimentació i de la qualitat no ha tingut mai cap problema per ser dona. «Només me'n vaig trobar un, quan al principi em volia dedicar a gestionar una planta d'aigües residuals, un cop acabada la tesi sobre aquest tema, i em van dir que si era dona, farmacèutica i casada, no hi tenia res a fer. Per això havia de ser home, enginyer i solter. Potser, si no m'haguessin dit això, en aquell moment, no m'hagués redirigit cap a l'alimentació. No me'n penedeixo en absolut.»

Ser escollida per formar part de les juntes directives de diverses associacions, al llarg de la seva carrera, va ser un reconeixement del fet que podia i pot aportar la seva visió del món de la indústria des d'altres punts de vista que l'estrictament científic, i que la seva visió ha estat i és diferent i complementària a la d'altres companys de junta.

«Al principi de la meua carrera, en el meu sector, les dones no hi estaven presents, però no vaig tenir cap problema. Si tens capacitats, ets treballadora, formal, et pots organitzar per poder fer la teva feina amb dedicació, et mantens al dia amb formació continuada, no hauries de tenir problemes per ser dona.»

Mercè Raventós Santamaria (1959)

Pionera en l'àmbit de l'enginyeria alimentària.

La Mercè, per poder anar a estudiar enginyeria agrònomic a València, va haver de cursar el primer curs a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona (ETSEIB), ja que era un curs comú per a totes les enginyeries: més de mil estudiants matriculats i només tres noies! Després, a València, on va cursar els estudis de segon a sisè, la proporció de noies era més equilibrada.

Figura 15. Mercè Raventós (al centre) amb els seus col·laboradors (arxiu personal de M. Raventós).

Actualment forma part de la Junta Directiva de l'ACCA i també de la Junta Directiva del COEAC (Col·legi Oficial d'Enginyers Agrònoms de Catalunya), en el qual la proporció d'enginyeres de més de seixanta anys és inferior a un 5%. Tot i així, en conjunt, ara ja s'arriba al 25% de col·legiades.

Va defensar la tesi doctoral el dia que la seva primera filla, que és enginyera aeronàutica, feia nou mesos. Sempre ha dit que fer equip és el que fa possible assolir els reptes proposats tant en la vida familiar com en la professional o en la social.

Ha treballat en el món de la docència, la recerca i la cooperació internacional a la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). Les primeres etapes inclouen oposicions a la Diputació de Barcelona, al Departament d'Indústries Alimentàries (del qual també va ser directora) i a l'Escola Industrial del carrer Urgell de la Diputació de Barcelona (llavors era un centre adscrit a la UPC). Quan l'any 2002 la Diputació es desprèn de la gestió del centre té l'opció d'opositar com a catedràtica d'escola universitària en l'àrea de tecnologia d'aliments de la UPC (càrrec que exerceix fins a la seva jubilació com a professora sènior).

En paraules que la filla li va escriure un 8 de març: «Aprofitant que és el Dia de la Dona i que porto uns dies pensant-t'hi, et volia dir...

»Durant tota la carrera i els primers anys de feina, mai vaig pensar que fos estrany ser dona i estudiar enginyeria. Ara que es parla molt del tema m'adono que no em va semblar estrany ni em vaig "posar barreres" a estudiar enginyeria perquè et tenia a tu com a model a casa.

»Saps què vull dir? Gràcies al fet que tu vas trencar les barreres, jo he nascut donant per suposat que no hi ha barreres. I he trigat molts anys a adonar-me que tu ets pionera i que m'he estalviat molts maldecaps gràcies a tu!

»Així que avui volia fer-te saber que penso que has estat un exemple per a nosaltres i has fet més per al Dia de la Dona que anant a tres-centes manifestacions».

M. Carmen Vidal Carou (1960)

Primera dona directora del Campus de l'Alimentació de Torribera de la Universitat de Barcelona.

Figura 16. M. Carmen Vidal Carou (al centre) amb el seu equip de la UB (arxiu personal de M. C. Vidal).

La M. Carmen dubtava entre estudiar medicina o farmàcia per treballar als hospitals. La indústria farmacèutica també li agradava, però explica que, al final de la carrera, en trobar-se amb l'assignatura de toxicologia alimentària, va decidir el seu camí. També va tenir l'oportunitat de fer la tesina de llicenciatura i el doctorat en l'antic Departament de Bromatologia, Toxicologia i Anàlisi Química

Aplicada sota la direcció del recent arribat de Salamanca doctor Abel Mariné i va escollir aquesta opció.

«Em considero una privilegiada perquè aquella cosa que em va enganxar el 1983 encara segueix i em declaro encantada de la meva professió de professora universitària de nutrició i bromatologia.»

A principis dels anys noranta, un cop creats a Espanya els ensenyaments de nutrició i de ciència i tecnologia dels aliments, la seva activitat docent es va orientar cap aquests dos nous ensenyaments. En el cas de nutrició, com a professora d'aquest ensenyament en l'antic CESNID (Centre d'Ensenyament Superior de Nutrició Humana i Dietètica), que es trobava situat al recinte Torribera de Santa Coloma de Gramenet. Aquesta ubicació del CESNID va ser la llavor per a la creació del **Campus de l'Alimentació de Torribera**, una aposta estratègica de la Universitat de Barcelona per reconèixer la importància i la singularitat de la docència i la recerca en l'àmbit de l'alimentació i la nutrició. Actualment n'és la directora.

Se sent orgullosa de la tasca que han fet en el grup d'investigació Amines i Poliamines Bioactives als Aliments, fruit de la qual hi ha més de cent cinquanta treballs científics en revistes incloses en el Science Citation Reports (SCR), la majoria en el primer quartil, i també de les més de dues-centes contribucions a la divulgació en articles diversos i capítols de llibre. També pensa que és important per a una professora d'universitat no quedar-se tancada al despatx o al laboratori sinó contactar amb la realitat del món professional, i per això s'ha implicat en algunes societats científiques, com ara l'ACCA, la SEÑ, la Societat Espanyola de Seguretat Alimentària (SESAL), i en comitès científics com el de l'AESAN i el d'ACSA, del qual és actualment la presidenta.

«Realment la situació actual de la dona a la Universitat no és la de fa vint o trenta anys. En els primers anys de la meua vida acadèmica, la presència de la dona era notòria en les escales més baixes del professorat. Però hi havia molt poques dones catedràtiques. En el meu departament només hi havia la doctora M. del Carmen de la Torre i la plaça següent de catedràtica va ser la meua, que vaig guanyar el 2003. Ara, totes les catedràtiques de nutrició i bromatologia a la UB som dones.»

Victòria Castell Garralda (1960)

Pionera en l'avaluació de riscos dels aliments en l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària.

Figura 17. Victòria Castell Garralda (arxiu personal de V. Castell).

Vaig conèixer la Vicky fa molts anys quan jo era vocal d'Alimentació del COFB. La seva joventut, un amable somriure i ganas d'aprendre tot el possible sobre els aliments i la nutrició encara són a la meua memòria.

Des d'aleshores ens hem seguit professionalment i hem tingut diverses trobades. El fet que ella estigués a Sanitat i jo a la indústria ens ha permès gaudir d'unes relacions estupendes i superar tots els entrebancs que els treballs respectius ens aportaven. Ara, i després de compartir quatre anys a la Junta de l'ACCA, la nostra estima és més ferma i ben segur que durarà tota la vida.

La Vicky és llicenciada en farmàcia per la Universitat de Barcelona i té uns inicis professionals en el món de les anàlisis clíniques, un període que va durar tres anys. Després es va endinsar en el món de l'alimentació, que ha estat la seva professió i vocació durant ja més de trenta anys. Va accedir al cos de titulats superiors de salut pública de la Generalitat de Catalunya.

De la valoració de productes dietètics i complementos alimentosos, es va centrar en l'avaluació dels riscos/beneficis per a la salut, en constituir-se l'Agència Catalana de Seguretat Alimentària.

Una part important de la seva trajectòria professional ha estat centrada en el disseny i la implementació de l'estudi de contaminants en dieta total de la població de Catalunya, estudi mitjançant el qual s'estima l'exposició de la població de Catalunya a metalls pesants, contaminants orgànics persistents, micotoxines, contaminants de procés, etc., el treball en el si del Comitè Científic Assessor de Seguretat Alimentària i l'avaluació i comunicació de riscos per a la salut dels aliments.

«La meua feina m'ha permès desenvolupar-me i créixer professionalment, he pogut treballar amb una gran diversitat de persones de gran vàlua professional i personal, tant dins de l'Administració com en la indústria alimentària i en el món de la universitat i la recerca. Una feina

de la qual segueixo gaudint i amb la qual segueixo aprenent dia a dia.»

Gemma Salvador Castell (1963)

Pionera en la integració de les professionals de la dietètica i la nutrició en els equips de treball de professionals de la salut.

Figura 18. Gemma Salvador Castell (arxiu personal de G. Salvador).

La Gemma va iniciar la trajectòria professional en l'àmbit de la dietètica, en acabar una formació professional (en aquell moment pilot, 1984) a Barcelona. La primera feina com a dietista, formant part de l'equip de cuina d'un hospital (1986), va ser curta i desafortunada. En aquell moment va pensar que era massa jove i que li faltava experiència en l'entorn laboral. Anys després va veure clarament que aquella situació, per la qual va renunciar a un contracte de sis mesos, tenia un altre nom i res a veure amb una manca d'experiència professional, sinó amb el fet de ser dona i jove.

Es va formar en educació diabetològica en el primer postgrau que es va fer a la unitat docent de l'Hospital de Bellvitge, i va passar a formar part com a dietista de l'equip educatiu de l'Associació de Diabètics de Catalunya (ADC), amb qui va treballar i posteriorment col·laborar fins l'any 2015. En l'entorn de l'ADC va liderar i coordinar durant més de vint anys les estades d'estiu lúdiques i educatives per a infants i joves amb diabetis.

Des de l'entorn de la diabetis va entrar en contacte amb el doctor Gonçal Lloveras i també amb el doctor Lluís Serra (actual rector de la Universitat de Las Palmas de Gran Canaria). De la mà de Lluís Serra, i ja amb un contracte en el Departament de Salut, va participar en les enquestes nutricionals de Catalunya ENCAT 1988-1989, 1992-1993 i 2002-2003 i va passar a formar part de l'equip de la Subdirecció de Promoció de la Salut, de la Direcció General de Salut Pública.

Va continuar la seva formació a la Universitat de Nancy (França) i va obtenir el Diplôme de Diététique Supérieure

(1991-1994), que bastants anys més tard va poder convalidar a la Universitat de Barcelona per la diplomatura en dietètica i nutrició humana (2012).

Segueix treballant en l'entorn de la nutrició comunitària i la salut pública, després de passar unes oposicions a l'Agència de Salut Pública de Catalunya.

Al llarg de tots aquests anys ha format part de nombroses associacions i societats científiques: l'Associació Catalana de Diabetis, l'Associació de Dietistes de Catalunya, la Societat Espanyola de Nutrició Comunitària, la Societat Espanyola de Dietètica i Nutrició i l'Associació Catalana de Ciències de l'Alimentació. Ha estat sempre vinculada a les juntes directives de les entitats i ha treballat per col·locar les professionals de la dietètica i la nutrició en els equips de treball de professionals de la salut. També és sòcia fundadora de l'ONG Nutrició sense Fronteres i membre de la Junta Directiva d'aquesta organització.

«Durant tota la trajectòria professional destaco com la part més interessant la possibilitat de treballar amb professionals d'àmbits diferents, procés que m'ha enriquit molt professionalment i personalment. Potser la part més complicada ha estat la compaginació de l'activitat professional amb la de mare d'uns fantàstics bessons amb els quals, entre moltes altres coses, he après també a tenir paciència i a estructurar i optimitzar el temps i els recursos.»

Eulàlia Vidal Garcia (1965)

Exemple de decisió: «mai és tard per fer un canvi».

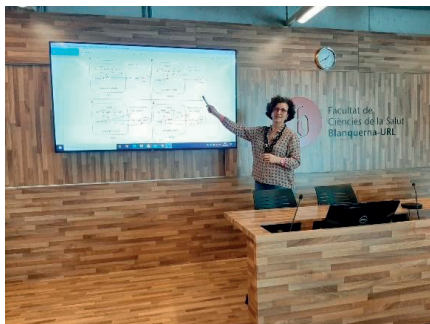

Figura 19. Eulàlia Vidal Garcia (arxiu personal d'E. Vidal).

L'Eulàlia, després de treballar divuit anys a l'oficina de farmàcia, va entendre que li agradava particularment tot el que feia referència a l'alimentació i a la salut. Amb aquest pensament va entrar a la universitat i fins avui,

que és professora associada de la Universitat Ramon Llull. Es va doctorar als quaranta-dos anys. L'Eulàlia és un clar exemple de decisió, de realitzar canvis a la vida, tot i que pugui semblar que arribin tard. La col·laboració amb empreses en temes d'assessorament completa la seva vida docent. Coordinar un grup d'experts en els camps de l'alimentació i la nutrició dins de l'empresa Ametller Origen l'apropa al consumidor, a ajudar a reformular productes més saludables i sostenibles, i això l'entusiasma.

Involucrada en la Vocalia d'Alimentació del COFB i en la Junta de l'ACCA, recomanaria a totes les dones que lluitin per allò que els agrada i es donin tot el temps necessari per aconseguir-ho.

Ella expressa que «mai s'ha trobat amb cap impediment pel fet de ser dona i que sempre ha aconseguit allò que s'ha proposat».

Maria Rodríguez-Palmero (1968)

Pionera en els estudis científics dels àcids grassos omega-3.

Un plaer fer aquesta entrevista a la Maria, una dona fantàstica amb qui he tingut la sort de treballar i a qui he tingut ben prop.

Figura 20. Maria Rodríguez-Palmero (arxiu personal de M. Rodríguez).

Finalitzada la carrera de farmàcia, la Maria va fer el doctorat en l'àrea de la nutrició a la Universitat de Barcelona, sota la direcció de les doctores Maria del Carmen de la Torre i Carmen López. Pel fet d'haver treballat en un programa industrial, un projecte del CDTI (Centre per al Desenvolupament Tecnològic Industrial), i després haver fet un postdoctorat a Alemanya, en el qual es va especialitzar en nutrició infantil, **Laboratoris Ordesa** li va oferir una feina com a investigadora. Vaig tenir jo mateixa l'oportunitat d'escollir-la i contractar-la.

La Maria ha treballat durant vint anys en la recerca d'ingredients bioactius per millorar la qualitat i la composició d'aliments infantils. Actualment, treballa en l'àmbit de la recerca clínica a **AB-Biotics**, una empresa que desenvolupa probiòtics per a moltes aplicacions de salut.

Treballar des de la indústria ha estat per a ella una manera de fer recerca aplicada i apropar-la a les persones a qui van destinats els nous productes que es desenvolupen. «En la indústria és fonamental el treball en equip, no sols

amb persones científiques sinó també amb altres professionals, per aconseguir l'objectiu comú de tenir productes cada vegada millors i més avançats.» Tot això, diu la Maria, ha estat molt enriquidor personalment i l'ha ajudada a créixer professionalment.

«El camp de la recerca en l'àmbit de la nutrició i la salut ha anat evolucionant molt, i ha estat apassionant avançar en el coneixement que a través de l'alimentació podem tenir millor salut, guanyar anys de qualitat de vida i evitar malalties cròniques.» Pensa que ha tingut la sort de treballar en aquest camp des de perspectives diferents, des de la recerca preclínica i també des de la recerca clínica en humans, ambdues necessàries i complementàries. Ha fet recerca entorn dels greixos i els àcids grassos poliinsaturats, els prebiòtics i probiòtics com a moduladors de la microbiota intestinal, i sobre la importància de la qualitat de la proteïna en el creixement i la salut, entre altres.

En l'àmbit de la indústria, com en l'acadèmic, l'activitat investigadora comporta treballar en projectes de recerca, la redacció i publicació d'articles científics, etc., però, a més, hi ha un vessant creatiu, pràctic, de superació constant de reptes i de treball en equip que sempre li ha agradat i l'ha estimulat.

La Maria mai ha sentit que li posessin limitacions en la seva feina pel fet de ser una dona. El fet de ser una treballadora responsable envers la seva feina, ser cada dia millor i la feina en si l'han omplert moltíssim. Compatibilitzar la vida personal i professional ha estat difícil en ocasions, però el suport de la seva família ha estat decisiu. Reconeix i agraeix també que en la seva vida professional moltes dones han valorat la seva feina i li han ofert ajuda i alè en els moments crucials, especialment en l'adquisició de noves responsabilitats i nous reptes. Està segura que a mesura que les dones vagin accedint a llocs directius en la indústria, la situació actual de desequilibri entre homes i dones en aquests llocs canviarà.

La seva tasca en l'àrea científica de la indústria li ha permès treballar en molts projectes de recerca col·laboratius, tant nacionals (a través de programes del CDTI,

RETOS, etc.) com internacionals (projectes europeus), a través dels quals ha pogut mantenir el contacte amb l'acadèmia, aprendre molt d'altres investigadors i treballar amb experts reconeguts a escala mundial per la seva recerca.

Ha estat vinculada, laboralment o voluntàriament, amb diferents entitats de tipus professional o acadèmic, com per exemple l'ACCA, la Càtedra Ordesa, la Vocalia d'Alimentació del Col·legi de Farmacèutics o la Fundación Española para la Nutrición. Ha donat seminaris a les universitat i ha fet de tutora a alumnes de màster quan li ha estat possible. Considera que han estat activitats complementàries a la recerca que li han permès col·laborar amb professionals de l'àmbit de l'alimentació, conèixer altres punts de vista, ampliar coneixements, i que sempre ha estat molt enriquidor.

«A altres dones els recomanaria que si els atreu la ciència no tinguin por de dedicar-se a una carrera científica, que s'apassionin i lluitin per allò que els agrada. Que la feina és important per sentir-se realitzades, i que aprendre i augmentar el coneixement científic és una manera d'ajudar a construir un món millor.»

Podem creure que el segle xx va ser el segle de les dones. Vam accedir al vot, certament un dret inqüestionable, però desitgem que el segle XXI sigui encara més rellevant i que totes fem les passes necessàries per a la consolidació de la dona en tots els camps de la vida, la cultura i, sobretot, en totes les ciències i en la recerca. L'ACCA contribuirà en tot el que pugui per aconseguir-ho.

En tancar aquest article ens arriba la notícia que tindrem la primera dona presidenta de l'Institut d'Estudis Catalans, Teresa Cabré Castellví.

Ens en felicitem i treballarem des de l'ACCA pels seus èxits, que seran els de totes.